

Original Article

Analysis of Influencing Factors on Ethical Behavior towards Environment

Kamran Taherpour¹, Hossein Mahdizadeh², Zohreh Motamedinia^{3*}

1. Associate Professor, Ilam University, Ilam Province, Ilam, Iran.

2. Assistant Professor, Ilam University, Ilam Province, Ilam, Iran.

3. Lecturer, Ilam University, Ilam Province, Ilam, Iran. (Corresponding Author) Email: zohreh.motamedi@ut.ac.ir

Received: 23 Feb 2019   Accepted: 18 May 2019

Abstract

Background and Aim: In recent decades, environmental crises have been added to the list of global crises and the consequences of unethical human behavior toward the environment is rapidly emerging. Therefore, the present study aimed to analyze the factors affecting ethical behaviors towards the environment.

Materials and Methods: In this descriptive-analytical research, the study population consisted of 70 managers of agricultural production cooperatives of Ilam province in 2016 that were studied through census. Data were collected using a researcher-made questionnaire with closed ended questions, which its validity and reliability was confirmed. The data were analyzed by binomial and Pearson correlation tests using SPSS 19.

Findings: The value orientation of altruism with mean of 3.32 ± 0.76 , awareness of consequences for others with mean of 3.31 ± 0.84 and environmental concern for oneself with mean of 3.7 ± 0.48 had the highest scores. Value orientation of success had a positive and significant relationship with environmental behavior ($p=0.01$).

Conclusion: According to the findings, the value orientation of success was positively and significantly correlated with ethical behavior towards the environment. There was a positive and significant relationship between the value orientation of success and ethical behavior towards the environment. As values are often derived from the environment and the cultural context of community, culture building and training of ethical behavior to the managers about environmental protection are recommended.

Keywords: Ethical Behavior; Environment; Value Orientation; Awareness

Please cite this article as: Taherpour K, Mahdizadeh H, Motamedinia Z. Analysis of Influencing Factors on Ethical Behavior towards Environment. *Bioethics Journal* 2019; 9(32): 73-85.

واکاوی عوامل مؤثر بر رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست

کامران طاهرپور^۱، حسین مهدی زاده^۲، زهره معتمدی نیا^{۳*}

۱. دانشیار، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

۲. استادیار، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

۳. مدرس، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. (نویسنده مسؤول) Email: zohreh.motamedi@ut.ac.ir

دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۴ پذیرش: ۱۳۹۸/۲/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: در دهه‌های اخیر بحران‌های زیست‌محیطی به فهرست بحران‌های جهانی افزوده شده‌اند و پیامد عملکرد غیر اخلاقی انسان‌ها بر محیط زیست به سرعت در حال آشکار شدن است. از این رو پژوهش حاضر با هدف واکاوی عوامل مؤثر بر رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست صورت گرفته است.

مواد و روش‌ها: در این پژوهش توصیفی - تحلیلی، جامعه مورد مطالعه را ۷۰ نفر از مدیران شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی استان ایلام در سال ۱۳۹۵ تشکیل می‌دادند که به روش تمام‌شماری مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته، بسته‌پاسخ بود که روایی محتوا و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین و آزمون‌های دو جمله‌ای و همبستگی پیرسون و نرم‌افزار SPSS 19 استفاده شد.

یافته‌ها: جهت‌گیری ارزشی نوع‌دوستی با میانگین $3/32 \pm 0/76$ ، آگاهی از پیامدها برای دیگران با میانگین $3/31 \pm 0/84$ و دغدغه زیست‌محیطی برای خود با میانگین $3/7 \pm 0/48$ بالاترین میزان‌ها را داشتند. جهت‌گیری ارزشی موفقیت‌دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست بود ($p=0/01$).

نتیجه‌گیری: مطابق نتایج مطالعه، بین جهت‌گیری ارزشی موفقیت با رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست، ارتباط مثبت و معنی‌دار وجود داشت. از آنجایی که ارزش‌ها غالباً برخاسته از ارتباط بین محیط و متن فرهنگی جامعه هستند، فرهنگ‌سازی و آموزش رفتار اخلاقی در زمینه حفاظت از محیط زیست به مدیران توصیه می‌گردد.

واژگان کلیدی: رفتار اخلاقی؛ محیط زیست؛ جهت‌گیری ارزشی؛ آگاهی

مقدمه

در دهه‌های اخیر بحران‌های زیست‌محیطی به فهرست بحران‌های جهانی افزوده شده‌اند و پیامد عملکرد انسان‌ها بر محیط زیست به سرعت در حال آشکار شدن است. در این راستا بسیاری بر این باورند که معضلات زیست‌محیطی ریشه در منش‌های اخلاقی و ارزش‌های اجتماعی دارد (۱-۲). بنابراین شناخت ارزش‌ها می‌تواند به پیش‌بینی رفتارها و از جمله رفتارهای هماهنگ با اخلاقیات کمک نماید. این موضوع درباره رفتارهای اخلاقی در قبال محیط زیست افراد صادق است (۳). از آنجایی که انسان بخشی از طبیعت و کره خاکی است، آسیب به محیط زیست در نهایت به خود وی آسیب می‌رساند (۴). ارزش‌ها غالباً از ارتباط بین محیط و متن فرهنگی به وجود آمده و نمایانگر این ارتباط هستند. آن‌ها راه دیدن جهان و ارتباط با آن بوده و به همین دلیل در رفتاری که انسان در قبال طبیعت به عنوان بخشی از جهان هستی دارد، مؤثرند (۵). مطابق نظر Howell (۲۰۱۲ م.) ارزش‌ها هدف‌های گسترده و انتزاعی و غالباً فاقد عینیت و ذهنی هستند که همچون معیاری برای قضاوت عمل می‌کنند و فرد از طریق آن‌ها باورهای خاصی را در خود ایجاد می‌کند و برای تصمیم‌گیری از آن‌ها بهره می‌برد. مطالعه تأثیر ارزش‌ها بر رفتار زیست‌محیطی به ارتباط بین محیط‌زیست و بستر فرهنگی تأکید می‌کند. چنین مطالعاتی از ارزش‌ها برای توصیف شیوه‌های مشاهده جهان و از کنترل ارزش‌ها به عنوان سنج‌های از شخصیت تأثیرگذار استفاده می‌کنند. ارزش‌ها مسؤولیت شکل‌دهی به بسیاری از انگیزه‌های درونی افراد را به عهده دارند. این‌که چه چیزی ارزش‌های ما را شکل می‌دهد، سؤال پیچیده‌ای است (۶).

به نظر Fuhrer (۱۹۹۵ م.) ارزش‌های افراد به طور گسترده‌ای تحت تأثیر خرده‌نظام‌هایی هستند که دربردارنده شبکه‌های اجتماعی بلاواسطه‌ای از خانواده، همسایگان، گروه‌های همسالان و... بوده و کم‌تر به واسطه نظام بیرونی مانند رسانه‌ها و سازمان‌های سیاسی بسط می‌یابند. قابل ذکر است، در مطالعه ارزش‌ها به مثابه عواملی که رفتار زیست‌محیطی را تعیین می‌کنند، ارجاع‌های نظری بسیاری به

کار گرفته می‌شود (۷)، اما به طور کلی سه جهت‌گیری ارزشی در محدوده مطالعات زیست‌محیطی در خور توجه می‌باشند: جهت‌گیری ارزشی خودمحرانه که افراد می‌کوشند در آن منافع شخصی را پررنگ نمایند؛ جهت‌گیری ارزشی دیگرمحرانه که افراد در پی رفاه و آسایش نوع بشر هستند؛ جهت‌گیری ارزشی زیست‌مدارانه که تمرکز انسان‌ها بر گونه‌های غیر انسانی است (۸). در باب ارزش‌های انسانی ساختارهای انگیزشی انسان‌ها پایه‌ای برای گونه ارزشی مجزایی هستند که دو بعد قابل شناسایی متمایز از هم دارند: بازبودن برای تغییر در مقابل محافظه‌کاری و خودافزایی در مقابل خودتعالی. در این پیوستار چهار گونه ارزشی عام قابل شناسایی هستند. جهت‌گیری ارزشی خودتعالی مشتمل بر عام‌گرایی و خیرخواهی بوده و تمایل به قدرت و نفع شخصی (موفقیت) در محدوده جهت‌گیری ارزشی خودافزایی می‌باشد (۹).

جهت‌گیری ارزشی خودافزایی دربرگیرنده ارزش‌های قدرت و موفقیت بوده که همبستگی منفی با رفتارها و نگرش‌های دوستدار محیط زیست دارند، البته باید توجه داشت، بین جهت‌گیری‌های ارزشی قدرت و موفقیت نیز تفاوت وجود دارد (۱۰-۱۱) که این خود نشان‌دهنده آن است که انواع ارزش‌ها و نگرش‌ها، رفتارهای اخلاقی در قبال محیط زیست را به شکل‌های مختلف تحت تأثیر قرار می‌دهند. مؤلفه‌های مشترک قدرت عبارت از اختیار، قدرت اجتماعی، ثروت و کنترل یا تسلط بر مردم و منابع می‌باشند (۱۲). در مقابل موفقیت به عنوان «موفقیت شخصی به واسطه کسب صلاحیت مطابق استانداردهای اجتماعی» تعریف شده است (۱۱-۱۰).

جهت‌گیری ارزشی عام‌گرایی گسترده‌تر از نوع دوستی (خیرخواهی) بوده که تنها دربرگیرنده نوع بشر می‌باشد. برای مثال ارزش‌های عام‌گرایی دربرگیرنده عدالت اجتماعی، برابری، صلح و آشتی در روی زمین هستند. در مقابل نوع دوستی به عنوان بشردوستی درون‌گروهی تعریف شده است. ارزش‌های نوع دوستی شامل وفاداری و مسؤولیت می‌باشند. به باور Schultz (۲۰۰۰ م.) عام‌گرایی به عنوان «میزانی که شخص، دیگر افراد و موجودات سایر کشورها را از خود می‌داند»،

پذیرفته شده است (۱۳). مطالعات چندی نشانگر ارتباط بین عام‌گرایی و دغدغه‌های زیست‌بوم هستند که بر ارزش ذاتی طبیعت تأکید دارند (۱۴-۱۵).

پژوهش در خصوص درک رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست، اهمیت دغدغه‌های زیست‌محیطی را به خوبی روشن می‌کند، چراکه مطابق تحلیل تجربی متون، دغدغه‌های زیست‌محیطی یا به عبارتی آگاهی از پیامدها تأثیرات عمده‌ای بر رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست یا بر قصد رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست دارند. بدیهی است که رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست به وسیله دغدغه‌های زیست‌محیطی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. دغدغه‌های زیست‌محیطی می‌توانند در ایجاد انگیزه برای کاهش هر نوع پیامد منفی از قبیل گرمای جهانی مؤثر باشند (۱۶)، با این حال مطابق مطالعات Steg و همکاران (۲۰۰۵ م.) شواهدی دال بر تمایز آگاهی از پیامدها و دغدغه‌های زیست‌محیطی وجود دارد (۱۲). پژوهش در مورد دغدغه زیست‌محیطی به موضوع اکثر مطالعات اجتماعی تبدیل شده است (۱۷-۱۹). باید اشاره نمود، دغدغه زیست‌محیطی از منظر گرایش به درک خطر زیست‌محیطی مورد اندازه‌گیری قرار می‌گیرد. قابل ذکر است، توسعه اقتصادی خود دلیل محکمی برای تغییر در دغدغه‌های زیست‌محیطی کشورها است. در مطالعات اخیر Franzen و Vogl (۲۰۱۳ م.) مشخص شد، کشورهای ثروتمند سطح بالاتری از حمایت عمومی برای حفاظت از محیط زیست را دارند که مطابق آن رابطه مثبتی بین ثروت کشور و سطح دغدغه زیست‌محیطی شهروندان وجود دارد (۲۰). شهروندان کشورهای کم‌درآمد در مقایسه با کشورهای مرفه به احتمال زیاد شاهد مشکلات زیست‌محیطی به عنوان تهدیدهای جدی برای زندگی خود (۲۱). دغدغه زیست‌محیطی را می‌توان به عنوان یک ساختار دو بعدی ذهنی درک خطر و قصد عمل یا تنظیم رفتار به دلایل زیست‌محیطی نیز پنداشت. به باور Dunlap دغدغه زیست‌محیطی به میزانی که مردم از مشکلات مرتبط با محیط زیست آگاه هستند و اقدامات حمایتی برای حل آن‌ها انجام می‌دهند و یا تمایل آن‌ها برای حل شخصی مشکلات اشاره دارد (۲۲). به طور کلی دغدغه

زیست‌محیطی نگرانی در خصوص مشکلات زیست‌محیطی و حمایت برای حفاظت از محیط زیست می‌باشد (۱۷). از سوی دیگر Franzen و Vogl (۲۰۱۳ م.) دغدغه زیست‌محیطی را بینش فردی تعریف کرده‌اند که مطابق آن انسان‌ها عامل مخاطرات محیط زیست طبیعی بوده، لذا دغدغه، تمایل برای حفاظت از طبیعت می‌باشد. این تعاریف دربرگیرنده اعتقاد به این موضوع هستند که محیط زیست در معرض خطر قرار دارد، آن هم از طریق دخالت انسان و انسان‌ها نیز به وسیله درک این خطرات نسبت به حفاظت از محیط زیست نگران می‌شوند که این موضوع دلالت بر «قضاوت مردم درباره وقایع، راه حل‌ها یا اقداماتی که می‌توانند پیامدهای منفی در پی داشته باشند»، دارد (۲۳). بخش اول دربرگیرنده دغدغه درباره اثرات مضر زیست‌محیطی اقدامات انسانی است، در حالی که بخش دوم با قصد رفتار برای تغییر شرایط جاری ارتباط دارد، لذا این تعاریف شامل عنصر شناختی (آگاهی از مشکل) و عنصر عاطفی (تمایل به مشارکت برای حل مشکل) می‌باشند (۲۴). این نکته قابل تأمل است که دو عنصر مذکور ساختارهای کاملاً مستقلی ندارند (۲۵).

دغدغه زیست‌محیطی را می‌توان با آگاهی از پیامدها برابر دانست که مطابق آن یک احساس مسؤلیت برای انجام رفتار القا می‌شود (۱۶)، در حالی که مطابق مطالعات Hansla و همکاران (۲۰۰۸ م.) دغدغه زیست‌محیطی برای خود، دیگران و زیست‌بوم با آگاهی از پیامدها مرتبط بوده، همچنین دغدغه‌های زیست‌محیطی با جهت‌گیری‌های ارزشی قدرت، نوع‌دوستی و عام‌گرایی دارای ارتباط می‌باشند (۲۶). برخی از محققان در پی توضیح آگاهی از پیامد (AC: Awareness of Consequences) اثرات و قصد افراد برای کاهش اثرات بر محیط‌زیست با استفاده از چارچوب‌های نظری پذیرفته شده، همچون تئوری عمل با دلیل Ajzen و Fishbein (۱۹۷۵ م.) و یا تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده Ajzen (۱۹۸۵ م.) می‌باشند (۲۷)، اگرچه بیشتر این چارچوب‌ها موفق به ارزیابی باورهای زیست‌محیطی عمومی افراد قبل از درک این اثرات نشده‌اند، اما یک استثنا در این میان وجود دارد که به وسیله Stern و همکاران (۱۹۹۵ م.) پیشنهاد شده است. مطابق تئوری ارزش

تحقیق عبارت از ۷۰ نفر از مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی استان ایلام در سال ۱۳۹۵ بودند. منظور از تعاونی‌های تولید کشاورزی در این مطالعه تعاونی‌های تولید محصولات دامی بودند که با توجه به موجود بودن فهرست آن‌ها در اداره جهاد کشاورزی استان ایلام، مدیران تعاونی‌های مذکور به صورت تمام‌شماری مورد مطالعه قرار گرفتند. در این مطالعه برای سنجش جهت‌گیری ارزشی، آگاهی از پیامدها و دغدغه‌های زیست‌محیطی از پرسشنامه ارائه‌شده در مطالعه Hansla و همکاران (۲۰۰۸ م.) استفاده شد. مقیاس سنجش تمامی متغیرها طیف لیکرت ۵ امتیازی بود. به منظور بررسی روایی محتوایی این پرسشنامه از فن ترجمه معکوس استفاده گردید. به این صورت که ابتدا پرسشنامه به فارسی و بار دیگر به انگلیسی برگردانده و با متن اصلی تطابق داده شد. سپس نسخه نهایی را گروه متخصصان (۳ نفر متخصص در زمینه موضوع) تأیید نمودند. در بخش‌هایی از پرسشنامه مطابق شرایط جامعه مورد مطالعه تغییراتی ایجاد شد و در نهایت پرسشنامه مطابق شرایط جامعه آماری هنجاریابی و بومی‌سازی شد. همچنین برای سنجش متغیر رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست از پرسشنامه بسته‌پاسخ (محقق‌ساخته) استفاده گردید که روایی آن را ۳ نفر متخصص در زمینه موضوع تأیید نمودند. از ضریب آلفای کرونباخ نیز برای تعیین همسانی درونی پرسشنامه استفاده شد که میانگین آن برای متغیر جهت‌گیری ارزشی (۱۵ گویه) ۰/۸۱، آگاهی از پیامدها (۷ گویه) ۰/۷۸، دغدغه‌های زیست‌محیطی (۱۲ گویه) ۰/۹۱ و رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست (۸ گویه) ۰/۸۹ به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از میانگین و آزمون‌های دوجمله‌ای و همبستگی پیرسون و نرم‌افزار SPSS 19 استفاده شد. آزمون دوجمله‌ای که آزمون نسبت نیز نامیده می‌شود، زمانی به کار می‌رود که می‌خواهیم نسبت خاصی را در جامعه بررسی کنیم. در این مطالعه به منظور بررسی نسبت افراد موافق و مخالف با سؤالات هر متغیر به ترتیب زیر عمل شده است:

$$H_0 = P = \%50$$

$$H_1 = P \neq \%50$$

عقیده - هنجار (VBN: Value-Belief-Norm)، آگاهی از پیامد به وسیله ارزیابی تأثیر افراد بر خودشان، دیگران و زیست‌بوم مورد بررسی قرار می‌گیرد. طی مطالعاتی Stern و همکاران دریافتند که ارزش‌های افراد، تعامل اجتماعی و دانش در خصوص محیط زیست، جهان‌بینی زیست‌محیطی افراد (EWW) Individual's Environmental World View را خلق می‌کند که به نوبه خود آگاهی از پیامد اثرات زیست‌محیطی ویژه را تحت تأثیر قرار می‌دهد (۲۸). جهان‌بینی زیست‌محیطی افراد مجموعه‌ای از عقاید عمومی در خصوص زمین و روابط انسان محیط زیست می‌باشد (۲۹) و به وسیله دو عبارت محوریت بشر و محوریت محیط زیست سنجیده می‌شود (۳۰).

مطابق مطالعات YLO (۲۰۱۵ م.) شهروندان کشورهای صنعتی پیشرفته به احتمال زیاد در مقایسه با شهروندان کشورهای کم‌درآمد مشارکت بیشتری در حفاظت از محیط زیست دارند، اگرچه احتمال کم‌تری می‌رود که آن‌ها شاهد اقدامات خطرناک علیه محیط‌زیست باشند (۲۴). قابل ذکر است، تاکنون مطالعه‌ای که به بررسی جهت‌گیری ارزشی، آگاهی از پیامدها و دغدغه‌های زیست‌محیطی از ابعاد مختلف (خود، دیگران و زیست‌بوم) پرداخته باشد، در کشور انجام نشده است، لذا در این مطالعه ابتدا وضعیت جهت‌گیری ارزشی، آگاهی از پیامدها و دغدغه‌های زیست‌محیطی مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی استان ایلام از ابعاد مختلف بررسی شده و در نهایت ارتباط متغیرهای نام‌برده با رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست مورد مطالعه قرار می‌گیرد. از آنجایی که حوزه اخلاق زیست‌محیطی ریشه مشکلات زیست‌محیطی را ناشی از جایگاه اخلاقی آن‌ها می‌داند (۱). از این رو رعایت اصول اخلاق زیست‌محیطی می‌تواند به حفظ و کنترل آن کمک نماید (۳۱). چارچوب مفهومی مطالعه در شکل ۱ آورده شده است.

مواد و روش‌ها

این پژوهش توصیفی - همبستگی، از نظر هدف کاربردی بوده و جزء تحقیقات کمی محسوب می‌شود. جامعه آماری

آگاهی از پیامدها برای دیگران با میانگین ۳/۳۱ بالاترین میانگین را داشت و پس از آن آگاهی از پیامدها برای زیست‌بوم با میانگین ۲/۸۶ و آگاهی از پیامدها برای خود با میانگین ۱/۷۵ قرار داشتند. جدول ۲، میانگین و نتایج آزمون دوجمله‌ای آگاهی از پیامدها برای خود، دیگران و زیست‌بوم را نشان می‌دهد.

با استناد به نتایج، وضعیت گویه‌های آگاهی از پیامدها برای خود به این صورت است که ۴۳ نفر از مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه با گویه‌های «قوانین زیست‌محیطی انتخاب‌ها و آزادی شخصی آن‌ها را محدود می‌کنند» و «حفاظت از طبیعت شغل آن‌ها را محدود می‌کند» مخالف بودند. همچنین ترتیب گویه‌های آگاهی از پیامدها برای دیگران در میان مدیران نام‌برده به این صورت بود که به باور آن‌ها «تولید آلودگی در یک کشور به مردم سراسر جهان صدمه می‌زند» و «اثرات آلودگی بر روی سلامت عمومی از آنچه آن‌ها فکر می‌کنند، بدتر است». در زمینه آگاهی از پیامدها برای زیست‌بوم، نیز مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه به ترتیب بر این باور بودند که «در چند دهه آینده گونه‌های زیادی منقرض خواهند شد» و «تعادل طبیعت حساس بوده و به راحتی به هم می‌خورد»، با این حال حدود ۵۷٪ (۴۰ نفر) از مدیران مورد مطالعه با گویه «اغراق‌آمیز بودن ادعای تغییرات زیست‌محیطی به واسطه سطح فعلی آلودگی‌ها» مخالف بودند. جدول ۳، میانگین و نتایج آزمون دوجمله‌ای دغدغه‌های زیست‌محیطی برای خود، دیگران و زیست‌بوم را در میان مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی نشان می‌دهد.

مطابق نتایج، دغدغه زیست‌محیطی برای خود با میانگین ۳/۷۱ بالاترین میانگین را داشته و پس از آن دغدغه زیست‌محیطی برای زیست‌بوم با میانگین ۳/۶۸ و دغدغه زیست‌محیطی برای دیگران با میانگین ۳/۶۵ قرار دارند. وضعیت گویه‌های دغدغه زیست‌محیطی برای خود به این صورت است که به باور مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه تخریب محیط زیست می‌تواند به ترتیب به آن‌ها، به آینده‌شان، به سبک زندگی و سلامتی‌شان آسیب وارد کند. همچنین وضعیت گویه‌های دغدغه زیست‌محیطی برای دیگران به این

فرض H_0 : تعداد مدیران تعاونی‌های تولید محصولات دامی موافق و مخالف با تعداد سؤالات تحقیق مساوی است.

فرض H_1 : تعداد مدیران تعاونی‌های تولید محصولات دامی موافق و مخالف با تعداد سؤالات تحقیق مساوی نیست.

ملاحظات اخلاقی

پس از توضیح درباره اهداف مطالعه، رضایت شفاهی شرکت‌کنندگان اخذ گردید.

یافته‌ها

جهت‌گیری ارزشی نوع‌دوستی با میانگین ۳/۳۲ بالاترین میانگین را داشت و پس از آن به ترتیب جهت‌گیری ارزشی عام‌گرایی با میانگین ۳/۲۹، جهت‌گیری ارزشی موفقیت با میانگین ۳/۲۶ و جهت‌گیری ارزشی قدرت با میانگین ۲/۵۲ قرار داشتند. جدول ۱ میانگین و نتایج آزمون دوجمله‌ای جهت‌گیری‌های ارزشی (قدرت، موفقیت، نوع‌دوستی و عام‌گرایی) مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی جامعه مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

مطابق نتایج، وضعیت گویه‌های جهت‌گیری ارزشی قدرت در میان مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه به ترتیب به این صورت است که به باور مدیران نام‌برده «قدرت اجتماعی به معنای کنترل بر دیگران و داشتن نفوذ است» و «اختیار به معنای حق دستور است». با این حال بیش از نیمی از مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه (۳۶ نفر) با گویه «ثروت به معنای دارایی‌های مادی و پول است» مخالف بودند. همچنین ترتیب گویه‌های جهت‌گیری ارزشی موفقیت در میان مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه شامل قابلیت، موفق‌بودن، نفوذ و بلندهمتی می‌باشد. ترتیب گویه‌های جهت‌گیری ارزشی نوع‌دوستی نیز به این صورت است: وفاداری، بخشش، مفید و مسؤول‌بودن. همچنین ترتیب گویه‌های جهت‌گیری ارزشی عام‌گرایی نیز شامل عدالت اجتماعی، برابری، جهانی‌پر از صلح و روشن‌فکری بود.

نیمی از آنها با ثروت به معنای دارایی‌های مادی و پول مخالف بودند. ترتیب گویه‌های سازنده جهت‌گیری ارزشی موفقیت شامل قابلیت، موفق‌بودن، نفوذ و بلندمندی بود و ترتیب گویه‌های سازنده جهت‌گیری ارزشی نوع‌دوستی شامل وفاداری، بخشش، مفیدبودن و مسؤولیت‌پذیری بود، همچنین گویه‌های سازنده جهت‌گیری ارزشی عام‌گرایی به ترتیب شامل عدالت اجتماعی، برابری، جهانی پر از صلح و روشن فکری بود.

بیش از نیمی از مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه با این که قوانین زیست‌محیطی انتخاب و آزادی شخصی آنها را محدود می‌کنند و حفاظت از طبیعت شغل آنها را محدود می‌کند، مخالف بودند. به عبارتی آنها قوانین زیست‌محیطی را محدودکننده و دست و پاگیر قلمداد نکرده و به باور آنها حفاظت از طبیعت به شغل آنها لطمه‌ای وارد نمی‌کند. به اعتقاد اکثر مدیران تعاونی‌های مزبور تولید آلودگی در یک کشور به مردم سراسر جهان صدمه می‌زند و اثرات آلودگی بر روی سلامت عمومی از آنچه آنها فکر می‌کنند، بدتر می‌باشد. از سوی دیگر به باور اکثر آنها در چند دهه آینده گونه‌های زیادی منقرض خواهند شد و تعادل طبیعت حساس بوده و به راحتی به هم می‌خورد، با این حال بیش از نیمی از مدیران مورد بررسی با اغراق‌آمیزبودن این موضوع که سطح فعلی آلودگی باعث تغییرات زیست‌محیطی می‌شود، مخالف بودند. به باور اکثر مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه تخریب محیط زیست به ترتیب باعث آسیب به آنها، به آینده‌شان، به سبک زندگی و سلامتی‌شان می‌شود، به علاوه به پندار مدیران مزبور تخریب محیط زیست می‌تواند به فرزندان آنها، به همه کودکان، به مردم ایران و مردم سراسر جهان آسیب وارد کند. همچنین آنها نگران از بین‌رفتن چشم‌اندازهای طبیعی، گیاهان و درختان، منابع آبی و پرندگان و حیوانات بودند.

از میان جهت‌گیری‌های ارزشی قدرت، موفقیت، نوع‌دوستی و عام‌گرایی، آگاهی از پیامدها برای خود، دیگران و زیست‌بوم و دغدغه زیست‌محیطی برای خود، دیگران و زیست‌بوم، تنها جهت‌گیری ارزشی موفقیت با رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست ارتباط مثبت و معنی‌داری داشت. به عبارتی لیاقت، اثربخشی و کارایی، دستیابی به اهداف، داشتن

صورت بود که به باور مدیران تعاونی‌های نام‌برده تخریب محیط زیست می‌تواند به ترتیب به فرزندان آنها، به همه کودکان، به مردم ایران و به همه مردم جهان آسیب وارد کند. افزون بر این وضعیت گویه‌های دغدغه زیست‌محیطی برای زیست‌بوم در میان مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی به این صورت بود که آنها به ترتیب نگران از بین‌رفتن چشم‌اندازهای طبیعی، گیاهان و درختان، منابع آبی و در نهایت از بین‌رفتن پرندگان و حیوانات هستند.

از بین متغیرهای مطالعه، تنها جهت‌گیری ارزشی موفقیت با رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست ارتباط معنی‌دار داشت. جدول ۴ ضرایب همبستگی پیرسون برای بررسی ارتباط بین جهت‌گیری‌های ارزشی، آگاهی از پیامدها، دغدغه‌های زیست‌محیطی و رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست را نشان می‌دهد.

با استناد به نتایج، تنها جهت‌گیری ارزشی موفقیت با رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست ارتباط معنی‌داری دارد.

بحث

امروزه فرایندهای توسعه بدون برنامه‌ریزی‌های زیست‌محیطی پیکره طبیعی کشور ایران را که در قلمرو مناطق خشک و نیمه‌خشک جهان واقع شده، در چالش و رویارویی با تخریب‌های گسترده و آلودگی‌های متعدد زیست‌محیطی قرار داده است. بدیهی است علل و انگیزه‌ها و عوامل آلودگی و تخریب محیط زیست تاکنون هرچه بوده، چنانچه در راستای مقابله با بحران‌ها و معضلات موجود اقدام نگردد، دورنمای آتی بسیار نگران‌کننده خواهد بود. از این رو برای اطمینان از حفظ محیط زیست و رعایت اهداف توسعه پایدار و نیز هدایت و مدیریت منطقی طرح‌ها و پروژه‌ها به خصوص در بخش کشاورزی بایستی تمهیدات جدی اندیشیده شود. این مطالعه با هدف واکاوی عوامل مؤثر بر رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست در میان مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی استان ایلام انجام شد. بیش از نیمی از مدیران تعاونی‌های مورد مطالعه با قدرت اجتماعی و اختیار از جهت‌گیری ارزشی قدرت موافق بوده، در حالی که بیش از

افزون بر این، آموزه‌های مذهبی افراد را به شیوه ویژه‌ای از زندگی و پاکیزگی ترغیب می‌کند. به همین دلیل، می‌توان از آموزه‌های مذهبی برای ترغیب مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی برای رفتار به شیوه اخلاقی در قبال محیط زیست بهره برد.

تأثیر بر مردم و وقایع و نیز سخت‌کوشی با رفتار اخلاقی مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی استان ایلام در قبال محیط زیست ارتباط داشت. این نتیجه با یافته‌های Schwartz (۱۹۹۲ م.) مبنی بر ارتباط منفی موفقیت با رفتارهای اخلاقی در قبال محیط زیست همخوانی نداشت (۲۱-۲۰)، اما عبدالله رش (۲۰۱۷ م.) بر تأثیر منش‌های اخلاقی بر رفتار انسان نسبت به محیط زیست تأکید نموده است (۱). مطابق نتایج این مطالعه، دغدغه‌های زیست‌محیطی با رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست ارتباطی نداشتند که این خود از نکات قابل تأمل مطالعه حاضر می‌باشد که با وجود این‌که مدیران تعاونی‌های مورد بررسی دارای دغدغه و نگرانی در قبال محیط زیست بودند، با این وجود این دغدغه‌ها با رفتار اخلاقی آن‌ها نسبت به محیط زیست ارتباط معنی‌داری نداشت. این یافته با یافته‌های Dunlap و Jones (۲۰۰۲ م.)، Dunlap و York (۲۰۰۸ م.) و Fujii (۲۰۰۶ م.) مبنی بر تأثیر دغدغه‌های زیست‌محیطی بر رفتار به شیوه دوستدار و حامی محیط‌زیست همخوانی نداشت (۸-۷، ۱۰)، اما یافته‌های مطالعه با یافته‌های Steg و همکاران (۲۰۰۵ م.) همخوانی داشت (۲۵). از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به محدودیت جامعه مورد مطالعه به مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی استان ایلام اشاره نمود.

نتیجه‌گیری

اخلاقیات انسان را وادار می‌سازد، ضمن احترام به محیط زیست، آن را نه به دلیل منافع خود، بلکه به دلیل ارزش وجودی محیط زیست حفاظت نماید. باید توجه داشت، انسان‌ها علاوه بر مسؤولیت نسبت به خود و هم‌نوعانشان وظایف و مسؤولیت‌هایی نیز نسبت به سایر گونه‌های حیات و محیط زیست دارند. نتایج مطالعه حاضر نشان‌دهنده ارتباط مثبت و معنی‌دار بین جهت‌گیری ارزشی موفقیت با رفتار اخلاقی در قبال محیط‌زیست بود. از آنجایی که ارزش‌ها غالباً از ارتباط بین محیط و متن فرهنگی به وجود می‌آیند، فرهنگ‌سازی و آموزش رفتار اخلاقی در زمینه حفاظت از محیط زیست به مدیران توصیه می‌گردد.

جدول ۱: وضعیت جهت‌گیری‌های ارزشی مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی

متغیرها	میانگین و انحراف معیار	نسبت موافق	نسبت مخالف	نسبت آزمون
جهت‌گیری ارزشی قدرت	۱/۱۴±۲/۵۲	۴۳	۲۷	۵. n.s
	۱/۲۴±۲/۷۴	۴۹	۲۱	۵. **
	۱/۳۵±۲/۵۷	۴۳	۲۷	۵. n.s
جهت‌گیری ارزشی موفقیت	۰/۷۵±۳/۲۶	۶۴	۶	۵. **
	۰/۷۳±۳/۴۴	۶۴	۶	۵. **
	۰/۷۵±۳/۴۴	۵۱	۱۹	۵. **
جهت‌گیری ارزشی نوع‌دوستی	۱/۰۳±۳/۱۸	۶۰	۱۰	۵. **
	۱/۲۴±۲/۹۸	۵۵	۱۵	۵. **
	۰/۷۶±۳/۳۲	۶۲	۸	۵. **
جهت‌گیری ارزشی عام‌گرایی	۰/۸۹±۳/۳۲	۶۱	۹	۵. **
	۱/۰۲±۳/۲۷	۵۶	۱۴	۵. **
	۰/۸۵±۳/۲۹	۶۳	۷	۵. **

۵. n.s رد فرضیه ، ۵. ** قبول فرضیه

جدول ۲: وضعیت آگاهی از پیامدها در میان مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی

متغیرها	میانگین و انحراف معیار	نسبت موافق	نسبت مخالف	نسبت آزمون
آگاهی از پیامدها برای خود	۱/۵۸±۱/۷۵	۲۸	۴۲	۵. n.s
	۱/۶±۱/۸۲	۲۷	۴۳	۵. n.s
	۱/۶۳±۱/۶۷	۲۷	۴۳	۵. n.s
آگاهی از پیامدها برای دیگران	۰/۸۴±۳/۳۱	۶۱	۹	۵. **
	۰/۸۶±۳/۴۴	۵۹	۱۱	۵. **
	۱/۱۷±۳/۱۸	۶۲	۸	۵. **
آگاهی از پیامدها برای زیست‌بوم	۰/۸۷±۲/۸۶	۵۷	۱۳	۵. **
	۰/۹۲±۳/۴۲	۶۱	۹	۵. **
	۰/۹۲±۳/۳۱	۶۳	۷	۵. **
این ادعا که سطح فعلی آلودگی باعث تغییرات زیست‌محیطی می‌شود، اغراق‌آمیز است.	۱/۷۵±۱/۸۴	۳۰	۴۰	۵. n.s

۵. n.s رد فرضیه ، ۵. ** قبول فرضیه

جدول ۳: وضعیت دغدغه زیست محیطی در میان مدیران تعاونی‌های تولید کشاورزی

متغیرها	میانگین	نسبت موافق	نسبت مخالف	نسبت آزمون
دغدغه زیست محیطی برای خود	۰/۴۸±۳/۷۱	۶۹	۱	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به من آسیب برساند.	۰/۴۷±۳/۷۴	۶۹	۱	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به آینده من آسیب برساند.	۰/۵۳±۳/۷۲	۶۹	۱	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به سبک زندگی من آسیب برساند.	۰/۵۴±۳/۷۱	۶۷	۳	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به سلامتی من آسیب برساند.	۰/۶۵±۳/۶۷	۶۹	۱	۵۰**
دغدغه زیست محیطی برای دیگران	۰/۷±۲/۶۵	۶۷	۳	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به فرزندان من آسیب برساند.	۰/۶۴±۳/۷	۶۶	۴	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به همه کودکان آسیب برساند.	۰/۷۷±۳/۶۷	۶۷	۳	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به مردم ایران آسیب برساند.	۰/۶۸±۳/۶۲	۶۷	۳	۵۰**
تخریب محیط زیست می‌تواند به همه مردم جهان آسیب برساند.	۰/۸۱±۳/۶۲	۶۷	۳	۵۰**
دغدغه زیست محیطی برای زیست بوم	۰/۴۸±۳/۶۸	۶۹	۱	۵۰**
نگران از بین رفتن چشم‌اندازهای طبیعی هستم.	۰/۴۸±۳/۷۱	۶۸	۲	۵۰**
نگران از بین رفتن گیاهان و درختان هستم.	۰/۵۷±۳/۷	۶۸	۲	۵۰**
نگران از بین رفتن منابع آبی هستم.	۰/۵۸±۳/۶۷	۶۹	۱	۵۰**
نگران از بین رفتن پرندگان و حیوانات هستم.	۰/۶۱±۳/۶۵	۶۷	۳	۵۰**

۵۰^{n.s} رد فرضیه، ۵۰^{**} قبول فرضیه

جدول ۴: ارتباط بین جهت‌گیری‌های ارزشی، آگاهی از پیامدها، دغدغه‌های زیست محیطی و رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست

متغیرها	رفتار اخلاقی در قبال محیط زیست	
	r	sig
قدرت	۰/۰۸	۰/۴۸
موفقیت	۰/۲۸**	۰/۰۱
نوع دوستی	۰/۱	۰/۴
عام‌گرایی	۰/۱۴	۰/۲۳
آگاهی از پیامدها برای خود	۰/۰۱	۰/۹۲
آگاهی از پیامدها برای دیگران	۰/۱۸	۰/۱۲
آگاهی از پیامدها برای زیست بوم	۰/۱۸	۰/۱۲
دغدغه زیست محیطی برای خود	۰/۱	۰/۳۸
دغدغه زیست محیطی برای دیگران	۰/۲۱	۰/۰۷
دغدغه زیست محیطی برای زیست بوم	۰/۱	۰/۳۹

شکل ۱: چارچوب مفهومی پژوهش

References

1. Abdollahrash M, Hassan Seif M, Shobeiri SM, Khalili M. Qualitative Study of the Character Education as a New Approach to Environmental Ethics. *Bioethics Journal* 2017; 7(26): 51-60. [Persian]
2. Abedi Sarvestani A. Environmental Attitude and Behavior of Students of Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Recourses. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal* 2012; 7(2): 77-92. [Persian]
3. Abedi Sarvestani A. Environmental Ethics of Agricultural Extension Agents. *Journal of Ethics in Science and Technology* 2013; 19(3): 50-57. [Persian]
4. Asadi M, Mehrabi M. Investigating the Contextual and Social Factors Affecting Environmental Behaviors of Bandar Abbas Citizens. *Hormozgan Cultural Research Journal* 2018; 15(10): 118-134. [Persian]
5. Barr S. Factors influencing environmental attitudes and behaviors: A.U.K. case study of household waste management. *Environment and Behavior* 2007; 39(4): 435-473.
6. Howell RA. It is not (just) the Environment, Stupid Values, Motivations and Routes to Engagement of People Adopting Lower-Carbon Lifestyles. *Global Environmental Change* 2012; 23(2013): 1-10.
7. Salehi S, Kariemzadeh S. Investigating the Impact of Environmental Values on Environmental Behavior (Study of Urmia Urban Areas). *Social Issues of Iran* 2014; 3(2): 61-76. [Persian]
8. Steg L, De Groot JM, Dreijerink L, Abrahamse W, Siero F. General Antecedents of Personal Norms, Policy Acceptability, and Intentions: The Role of Values, Worldviews, and Environmental Concern. *Faculty of Behavioral and Social Sciences* 2011; 24(4): 349-367.
9. Hedlund T. The Impact of Values, Environmental Concern and Willingness to Accept Economic Sacrifices to Protect the Environment on Tourists Intentions to Buy Ecologically Sustainable Tourism Alternatives. *Tourism and Hospitality Research* 2011; 11(4): 278-288.
10. Schwartz S-H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries 1992. Edited by Zanna M. *Advances in Experimental Social Psychology* 1992; 25: 1-65.
11. Schwartz S-H. Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human values. *Journal of Social Issues* 1994; 50(4): 19-45.
12. Steg L, Dreijerink L, Abrahamse W. Factors Influencing the Acceptability of Energy Policies: A test of VBN theory. *Journal of Environmental Psychology* 2005; 25(4): 415-425.
13. Schultz PW. Empathizing with nature: The Effects of Perspective-taking on Concern for Environmental Issues. *Journal of Social Issues* 2000; 56(3): 391-406.
14. Nordlund AM, Garvill J. Value Structures behind Proenvironmental Behavior. *Environment and Behavior* 2003; 34(6): 740-756.
15. Schultz PW. The Structure of Environmental Concern: Concern for self, other People and the Biosphere. *Journal of Environmental Psychology* 2001; 21(4): 327-339.
16. Fujii S. Environmental Concern, Attitude toward Frugality and Ease of Behavior as Determinants of Pro-environmental Behavior Intentions. *Journal of Environmental Psychology* 2006; 26(4): 262-268.
17. Dunlap R, York R. The Globalization of Environmental Concern and the Limits of the Postmaterialist Values Explanation: Evidence from Four Multinational Surveys. *Sociological Quarterly* 2008; 49(3): 529-563.
18. Givens JE, Jorgenson AK. The Effects of Affluence, Economic Development and Environmental Degradation on Environmental Concern: A multilevel analysis. *Organization & Environment* 2011; 24(1): 74-91.
19. Marquart-Pyatt ST. Contextual influences on environmental concerns cross-nationally: A multilevel investigation. *Social Science Research* 2012; 41(5): 1085-1099.
20. Franzen A, Vogl D. Two Decades of Measuring Environmental Attitudes: A Comparative Analysis of 33 Countries. *Global Environmental Change* 2013; 23(5): 1001-1008.
21. Dunlap R, Mertig A. Global concern for the environment: Is affluence a prerequisite? *Journal of Social Issues* 1995; 51(4): 121-137.
22. Dunlap R, Jones R. Environmental concern: Conceptual and measurement issues. Edited by Dunlap R, Michelson W. *Handbook of Environmental Sociology*. Westport: Greenwood Press; 2002. p.482-524.
23. Renn O. Risk Governance: Coping with Uncertainty in a Complex World. London: Earthscan; 2008.

24. Y Lo A. National income and environmental concern: Observations from 35 countries. *Public Understanding of Science* 2015; 89(1): 1-18.
25. Stern PC. Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues* 2000; 56(3): 407-424.
26. Hansla A, Gamble A, Juliusson A, Garling T. The Relationships between Awareness of Consequences, Environmental Concern and Value Orientations. *Journal of Environmental Psychology* 2008; 28(1): 1-9.
27. Monroe MC. Two avenues for encouraging conservation behaviors. *Research in Human Ecology* 2003; 10(2): 113-125.
28. Wyneev C, Kyle GT. Environmental Worldview, Place Attachment and Awareness of Environmental Impacts in a Marine Environment. *Environment and Behavior* 2013; 46(8): 993-1017.
29. Stern PC, Dietz T, Abel T, Guagnano GA, Kalof L. A Value-Belief-Norm Theory of Support for Social Movements: The Case of Environmentalism. *Research in Human Ecology* 1999; 6(2): 81-97.
30. Vaske JJ, Donnelly MP. A Value-Attitude-Behavior Model Predicting Wildland Preservation Voting Intentions. *Society and Natural Resources* 1999; 12(6): 523-537.
31. Zarei GH, Ostadi R, Rakhsha R. The Impact of Religious Sensitivity of the Citizens on Environmental Ethics. *Bioethics Journal* 2018; 8(28): 17-21.